

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVIII, СВ. 2

ISSN 0350-185X
UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVIII, No. 2

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE
2022

ISSN 0350–185X
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
књ. LXXVIII, св. 2

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појковић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Слободан Реметић, др Јелица Симојановић,
др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2022

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

Секретар Уређивачког одбора

др Владан Јовановић

Рецензенти

др Милан Ајџановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Миливој Алановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Исидора Бјелаковић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Wayles Browne (Cornell University, USA), др Вера Васић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Јасна Влајић-Поповић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Дојчил Војводић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Ана Вујовић (Учитељски факултет, Београд), др Sanja Vulić (Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu), др Наташа Вуловић-Емонс (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јасмина Грковић-Мејџор (САНУ, Београд), др Дара Дамљановић (Филозофски факултет, Београд), др Милорад Дешић (Филолошки факултет, Београд), др Наташа Драгин (Филозофски факултет, Нови Сад), др Рајна Драгићевић (Филолошки факултет, Београд), др Сања Ђуровић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Душанка Звекић-Душановић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Andrea Zorka Kinda-Berlaković (Institut für Slawistik, Wien), др Ксенија Кончаревић (Филолошки факултет, Београд), др Часлав Копривица (Факултет политичких наука, Београд), др Веселинка Лаброска (Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Скопље), др Ивана Лазић-Коњик (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Александар Лома (САНУ, Београд), др Весна Ломпар (Филолошки факултет, Београд), др Александар Лукашанец (НАН, Минск), др Биљана Марић (Филолошки факултет, Београд), др Марјан Марковић (МАНУ, Скопље), др Александар Милановић (Филолошки факултет, Београд), др Софија Милорадовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Биљана Мишић-Илић (Филозофски факултет, Ниш), др Радивоје Младеновић (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац), др Ђорђе Оташевић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Ваца Павковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Слободан Павловић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Наталија Панић Церовски (Филолошки факултет, Београд), др Људмила Поповић (Филолошки факултет, Београд), др Слободан Реметић (АНУРС, Бања Лука), др Стана Ристић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Владислава Ружић (Филозофски факултет, Нови Сад), др Биљана Сикимић (Балканолошки институт САНУ, Београд), др Далибор Соколовић (Филолошки факултет, Београд), др Jan Sokółowski (Uniwersytet Wrocławski), др Вања Станишић (Филолошки факултет, Београд), др Рада Стијовић (Институт за српски језик САНУ, Београд), др Јелица Стојановић (Филозофски факултет, Никшић), др Срето Танасић (АНУРС, Бања Лука), др Станислава Тофоска (Филолошки факултет „Блаже Конески“, Скопље), др Анатолиј Аркадьевич Турилов (Институт славяноведения, Москва), др Ирена Цветковић-Теофиловић (Филозофски факултет, Ниш), др Јован Чудомировић (Филолошки факултет, Београд), др Гордана Штрбац (Филозофски факултет, Нови Сад)

Израду и штампање финансирао је

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.
Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 22. 11. 2022.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура

мр Дивна Продановић, др Милена Јакић Шимшић, др Јелена Јанковић, др Јована Јовановић,
др Наташа Миланов, др Ана Миленковић, др Вања Миљковић, др Слободан Новокмет,
др Сандра Савић, др Милица Стојановић, др Бојана Тодић-Санковић, др Драгана Цвијовић

Коректура шексцова на руском
Стефан Милошевић

Коректура шексцова на енглеском
др Татјана Ружин Ивановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Миро Вуксановић: Научник Предраг Пипер	17
Људмила Поповић и Ксенија Кончаревић: Биографија академика Предрага Пипера	21
Ана Голубовић: Библиографија академика Предрага Пипера	25

Студије и расправе

Митра М. Релјић: Етика научника и професора Предрага Пипера	69
Митра М. Релич: Этика ученого и профессора Предрага Пипера	82
Mitra M. Reljić: The Ethics of the Scholar and Professor Predrag Piper	83
Ксенија Ј. Кончаревић: Историјат српске лингвистичке русистике у опусу академика Предрага Пипера	85
Ксения Е. Кончаревич: История сербской лингвистической русистики в трудах академика Предрага Пипера	99
Ksenija J. Končarević: History of Serbian Linguistic Russian Studies in the Opus of Academician Predrag Piper	100
Здравко М. Бабић: О типолошким истраживањима српског и других словенских језика академика Предрага Пипера	101
Здравко М. Бабић: О типологических исследованиях сербского и других славянских языков академика Предрага Пипера	113
Zdravko M. Babić: On Typological Investigations of Serbian and Other Slavic Languages by Academician Predrag Piper	113
Александар М. Милановић: Предраг Пипер као тумач славеносрпске епохе	115
Александар М. Миланович: Предраг Пипер как толкователь славяносербской эпохи	129
Aleksandar M. Milanović: Predrag Piper as an Interpreter of the Slavonic Serbian Age	130
Рајна М. Драгићевић, Милош В. Утвић: Лексиколошки допринос граматици границе Предрага Пипера	131
Райна М. Драгичевич, Милош В. Утвич: Лексикологический вклад в грамматику границы Предрага Пипера	145
Rajna M. Dragičević, Miloš V. Utvić: Lexicological Contribution to the Grammar of the Border of Predrag Piper	146

***

Јасмина М. Грковић-Мејџор: О пореклу оптативне употребе глаголског придева на <i>-л</i>	147
Јасмина М. Гркович-Мейджор: О происхождении оптативного употребления причастия на <i>-л</i>	157
Jasmina M. Grković-Major: On the Origin of the Optative Use of the Verbal Adjective in <i>-l</i>	158
Марјан Д. Марковиќ, Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација на прасловенскиот корен <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> во македонскиот и полскиот јазик	159
Марјан Д. Марковић и Зузана В. Тополињска: Формална и семантичка деривација у прасловенском корену <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> у македонском и полском језику	172
Marjan D. Markovikj, Zuzana V. Topolinjska: Formal and Semantic Derivation of the Proto-Slavic Verbal Root <i>*met-(*mot-/*mōt-)</i> in the Macedonian and Polish Languages	173
Виктор Д. Савић: О проблему формирања ћириличкога писма. Неколика прилога	175
Виктор Д. Савич: О проблеме формирования кириллицы. Несколько заметок ..	203
Viktor D. Savić: On the Issue of the Formation of the Cyrillic Alphabet: Some Observations	204
Александар Б. Лома: Из старосрпске металуршке терминологије: <i>близница</i>	207
Александар Б. Лома: Из древнесербской металлургической терминологии: <i>близница</i>	219
Aleksandar B. Loma: On Old Serbian Metallurgical Terms: <i>bliznica</i>	220
Слободан Ј. Павловић: Допунска псеудокоординација у старосрпском језику	221
Слободан Ј. Павлович: Дополнительное псевдосочинение в древнесербском языке	238
Slobodan J. Pavlović: Complement Pseudo-Coordination in Old Serbian	239
Марта Ж. Бјелетић: Црквенословенски творбени елементи у српским народним говорима (суфикс <i>-ије</i>)	241
Марта Ж. Белетич: Церковнославянские словообразовательные элементы в сербских народных говорах (суфикс <i>-ије</i>)	252
Marta Ž. Bjeletić: Church Slavonic Word-Formation Elements in Serbian Vernaculars (the Suffix <i>-ije</i>)	253
Снежана М. Петровић: Две ране турске позајмљенице у словенским језицима – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	255
Снежана М. Петровић: Два ранних тюркских заимствований в славянских языках – <i>јарак</i> и <i>јаруга</i>	268
Snežana M. Petrović: Two Early Turkic Loanwords in the Slavic Languages – <i>jarak</i> and <i>jaruga</i>	268

Јелена М. Стошић: Дистрибуција просторних заменичких прилога у старој српској писмености	269
Елена М. Стошич: Распространение пространственных местоимений в сербской письменности	285
Jelena M. Stošić: Distribution of Spatial Demonstratives in Serbian Literacy	286
Исидора Г. Бјелаковић: Језик рачунског дневника храма светих апостола Петра и Павла у Араду (1728–1752) – фонолошке особине	287
Исидора Г. Бјелакович: Язык дневника учета храма святых апостолов Петра и Павла в Араде (1728–1752 гг.) – фонологические характеристики	300
Isidora G. Bjelaković: The Language of the Accounting Ledger Journal of the Church of the Holy Apostles Peter and Paul in Arad (1728–1752) – Phonological Features	301
Најда И. Иванова: Из историје српске филологије 19. века. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	303
Најда И. Иванова: Из истории сербской филологии XIX века. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) Димитрија Тирола	315
Najda I. Ivanova: On the History of the Nineteenth-Century Serbian Philology. <i>Славенска грамаџика сад њрви ред на српском језику изјасњена</i> (1827) by Dimitrije Tirol	315
***	
Слободан Н. Реметић, Радојка Б. Цицмил-Реметић: О употреби предлога <i>за</i> у говору источнобосанских Ера	317
Слободан Н. Реметић и Радојка Б. Цицмил-Реметић: К вопросу об употреблении предлога <i>за</i> в говоре восточнобоснийских Эров	328
Slobodan N. Remetić, Radojka B. Cicmil-Remetić: On the Use of Preposition <i>za</i> in the Vernacular of Eras from Eastern Bosnia	329
Софија Р. Милорадовић: Граматикализација и полифункционалност предлога <i>за</i> у призренско-тимочким и косовско-ресавским говорима	331
Софија Р. Милорадович: Грамматализованость и полифункциональность предлога <i>за</i> в призренско-тимокском и косово-ресавском диалектах	352
Sofija R. Miloradović: Grammaticalization and Polyfunctionality of the Preposition <i>ZA</i> in Prizren-Timok and Kosovo-Resava Vernaculars	353
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негацијата во вратничкиот и во скопскоцрногорскиот говор – споредба со горноморавскиот говор	355
Веселинка Т. Лаброска, Станислав Р. Станковић: Негација у вратничком и скопскоцрногорском говору – у поређењу с горњоморавским говором	366
Veselinka T. Labroska, Stanislav R. Stanković: Negation in the Dialects of Vratnica and Skopska Crna Gora – a Comparison with the Dialect of Gornja Morava	367

Радивоје М. Младеновић: Реченице са временском клаузом у говору Призренског Подгора	369
Радивоје М. Младеновић: Предложения с временной клаузой в говоре Призренского Подгора	381
Radivoje M. Mladenović: Sentences which Contain Temporal Clauses in the Vernacular of the Prizren Podgor	382
Motoki Y. Nomachi: On a Particular Usage of the Locative and Accusative Cases in Burgenland Croatian	383
Мотоки Ј. Номачи: О употреби локатива и акузатива без предлога у језику градишћанских Хрвата	407
Мотоки Ј. Номачи: Об употреблении предложных и винительных падежей без предлогов в языке Хорватов в Градишке	408
***	
Борис Ју. Норман: Именной субъект при глагольном сказуемом в 1-м лице множественного числа (<i>Одни бабы живем</i>)	409
Борис Ј. Норман: Именски субјекат при глаголском предикату у првом лицу множине (<i>Одни бабы живем</i>)	420
Boris Ju. Norman: Nominal Subject with a Verb Predicate in the 1 st Person Plural (Russian <i>Odni baby zhivem</i>)	421
Victor A. Friedman: <i>Neka</i> : How Macedonian Differs from Both Bulgarian and the Former Serbo-Croatian	423
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : како се македонски језик разликује и од бугарског, и од некадашњег српскохрватског	427
Виктор А. Фридман: <i>Нека</i> : чем македонский язык отличается от болгарского и от бывшего сербохорватского	428
Твртко Т. Прћић: И скраћенице и речи: акроними у српском језику	429
Твртко Т. Прћич: И аббревиатуры, и слова: акронимы в сербском языке	465
Tvrtko T. Prčić: Abbreviations and Words at the Same Time: Acronyms in Serbian	466
Срето З. Танасић: Дијалoшкa цитација као вид туђег говора	467
Срето З. Танасич: Диалогическая цитатность как вид чужой речи	481
Sreto Z. Tanasić: Dialogic Citation as an Aspect of Other People's Speech	481
Мирослав Б. Николић: Лексема <i>пар</i> као квантификатор у српском језику	483
Мирослав Б. Николич: Лексема <i>ПАР</i> как квантификатор в сербском языке	495
Miroslav B. Nikolić: Lexeme <i>PAR</i> as a Quantifier in the Serbian Language	496

Душка Б. Кликовац: О речничкој обради заменичких речи (на примеру показних заменица <i>оволики, толики</i> и <i>онолики</i>) . . .	497
Душка Б. Кликовац: Об отражении в словаре местоименных слов (на примере указательных местоимений <i>оволики, толики, онолики</i>)	515
Duška B. Klikovac: On the Lexicographic Treatment of Pronominal Words (Exemplified by Serbian Demonstrative Pronouns <i>ovoliki, toliki</i> and <i>onoliki</i>)	516
Станислава-Сташа Тофоска: Префиксните зборообразувачки модели на глаголите на движење во македонскиот јазик	517
Станислава-Сташа Тофоска: Префиксални творбени модели основних глагола кретања у македонском језику	529
Stanislava-Stasha Tofoska: Derivational Models with Prefixes in Macedonian Verbs of Motion	529
Људмила В. Поповић: Доминантне и рецесивне варијанте језика у светлу Европске повеље о регионалним или мањинским језицима	531
Људмила В. Поповић: Доминантны и рецесивны варианты языка в свете европейской хартии о региональных языках или языках меньшинств	554
Ljudmila V. Popović: Dominant and Recessive Variants of Language in the Light of the European Charter for Regional or Minority Languages	555
Владислава Ж. Ружић: О финалним реченицама у српском језику	557
Владислава Ж. Ружић: О придаточных предложениях цели в сербском языке	574
Vladislava Ž. Ružić: About Intentional Sentences in the Serbian Language	575
Ивана Н. Антонић: Један вид кондензовања временске клаузе у српском језику	577
Ивана Н. Антонић: Один тип конденсации временной придаточной в сербском языке	593
Ivana N. Antonić: One Type of Condensation of the Temporal Clause in the Serbian Language	595
Миливој Б. Алановић: Аналитички каузативи: структурна и значењска обележја предикатског израза	597
Миливој Б. Алановић: Аналитические каузативы: структурные и семантические характеристики предикативного выражения	624
Milivoj B. Alanović: Analytical Causatives: Structural and Semantic Characteristics of the Predicate Construction	624

Снежана У. Гудурић: Мали прилог контрастивној синтакси просте реченице индоевропских језика. Основне реченичне структуре у српском и француском језику	625
Снежана У. Гудурић: К вопросу о сравнительном синтаксисе простого предложения в индоевропейских языках. Основные синтаксические конструкции в сербском и французском языках	644
Snežana U. Gudurić: Petite contribution à la syntaxe contrastive de la phrase simple en langues indoeuropéennes. Les structures syntaxiques fondamentales en serbe et en français	645
Билјана Ж. Марич: Маркери унутрашњег говора у руском и српском језику	647
Билјана Ж. Марич: Маркеры внутренней речи в русском и сербском языках	658
Biljana Ž. Marić: Inner Speech Markers in Russian and Serbian	658
Драгана М. Керкез: О везнику <i>a</i> у савременом руском језику у поређењу са српским	659
Драгана М. Керкез: О союзе <i>a</i> в современном русском языке в сравнении с сербским	673
Dragana M. Kerkez: Russian Conjunction <i>a</i> in Comparison with Serbian	674
Стана С. Ристић: Концепт домовина/отаџбина у контексту асоцијативне граматике	675
Стана С. Ристић: Концепт родина/отечество в контексте ассоциативной грамматики	694
Stana S. Ristić: The Concept of HOMELAND/FATHERLAND in the Context of Associative Grammar	695
Неђо Г. Јошић: Поглед на српску ауторску лексикографију	697
Неђо Г. Јошић: Взгляд на сербскую авторскую лексикографию	709
Neđo G. Jošić: A View of Serbian Authored Lexicography	710
Марија Ј. Стефановић: Ка опису концепта <i>вредносӣ</i> у српском језику	711
Марија Ј. Стефановић: К описанию концепта <i>ценность</i> в сербском языке	729
Marija J. Stefanović: Towards the Description of the Concept of <i>Value</i> in the Serbian Language	730
Владан З. Јовановић: Именица <i>в(и)јенац</i> у изразима с хришћанском компонентом значења у српском језику (из угла српског лексикографског описа)	731
Владан З. Јовановић: Существительное <i>в(и)јенец</i> в выражениях с христианским компонентом значения в сербском языке (с точки зрения сербского лексикографического описания)	745
Vladan Z. Jovanović: Noun <i>в(и)јенац</i> in Phrases with Christian Meaning Component in the Serbian Language (from the Viewpoint of Lexicographic Description)	746

Марина М. Николић: Лексика са семантичком компонентом простора и времена у српском јавном дискурсу током пандемије ковида	747
Марина М. Николич: Лексика со значением времени и пространства в сербском публичном дискурсе во время пандемии ковида	768
Marina M. Nikolić: Spatial and Temporal Vocabulary in Serbian Public Discourse During the COVID Pandemic	769

Хроника

Излагања на представљању књиге: Предраг Пипер, Иван Клајн, Рајна Драгићевић, <i>Нормативна граматика</i> , четврто издање, Нови Сад: Матица српска, 2022, Матица српска, 25. V 2022.	
Градуелност нормативних решења (Јасмина Грковић-Мејџор)	771
Другачија граматичка решења у <i>Нормативној граматици</i> (Весна Ломпар)	776
Четврто издање <i>Нормативне граматице</i> (Рајна Драгићевић)	780

Прикази и критика

Olga Kielak. <i>Zwierzęta domowe w języku i kulturze. Studium etnolingwistyczne</i> . Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2020, 316 str. (Ана Самарцић)	785
Дорота Пазио-Влазловская. <i>Церковь в кругу ценностей: семья, традиция, патриотизм (по материалам интернет-портала «Российской газеты»)</i> . Warszawa: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2021, 246 стр. (Ивана Лазић Коњик)	795
<i>Словарь русского языка коронавирусной эпохи</i> . М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю.С. Ридецкая / Санкт-Петербург: Институт лингвистических исследований РАН, 2021. – 550 с. <i>Русский язык коронавирусной эпохи</i> . Коллективная монография / Ин-т лингв. исслед. РАН; М. Н. Приемышева (отв. ред.), Ю. С. Ридецкая. — СПб.: Ин-т лингв. исслед. РАН, 2021. – 610 с. (Драгана Керкез)	802
Миљивој Алановић. <i>Зайиси из српске синтаксе: узајамне везе форме и значења</i> . Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет, 2020, стр. 350. (Наташа Киш)	813

- Милош Ковачевић. *Српски стилстичари*. Београд: Српска књижевна задруга, Едиција „Књижевна мисао“, 2021, 332 стр. (Милка Николић) 820
- Светлана Слијепчевић Бјеливук. *Рекламно-пропагандни жанр у српском политичком дискурсу*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2021, 248 стр. (Марина М. Николић) 834

Регистри

- Регистар кључних речи LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 839
- Регистар имена LXXVIII књиге
Јужнословенског филолога, св. 2 843

Ову књигу „Јужнословенског филолога“ посвећују почившем академику Предрагу Пићеру његови пријатељи, колеге и ученици са захвалношћу и поштовањем.

Gregory T. King

ISSN 0350-185X, – Књ. 78, св. 2 (2022), стр. 269– 286

УДК 811.163.1'367.624

811.163.41'367.624

COBISS.SR-ID 85355529

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2202269S>

Примљено: 22. јуна 2022.

Прихваћено: 9. септембра 2022.

Оригинални научни рад

Јелена М. Стошић*
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику

ДИСТРИБУЦИЈА ПРОСТОРНИХ ЗАМЕНИЧКИХ ПРИЛОГА У СТАРОЈ СРПСКОЈ ПИСМЕНОСТИ

У раду се бавимо дистрибуцијом просторних заменичких прилога у старој српској писмености. С обзиром на наслеђени систем заменица и његов развој у српском језику, циљ рада је, на основу досадашњих сазнања о просторним заменичким прилозима у дијахронијској перспективи, дати кратак преглед њихове дистрибуције у зависности од заменице која је у основи, и то у српскословенском (књижевном) и старосрпском (народном) језику. Овај преглед показаће како је систем заменичких прилога пратио промене у заменичком систему у књижевном и народном језику. Осврнућемо се и на значења која су ове речи добијале од заменичке основе.

Кључне речи: просторни заменички прилози, дистрибуција, српска писменост, српскословенски језик, старосрпски језик.

1. Увод

Заменичким прилозима¹ се у литератури називају оне речи које имају функцију одређивања глагола и испуњавају критеријуме деиктичности и категоријалности значења (PIPER 1983: 42). Деиктичност се одно-

---

* jelena.stosic@filfak.ni.ac.rs

¹ Заменички прилози некада се издвајају и као посебна врста речи (в. PIPER 1983; Сичинава 2018: 21). О заменичким прилозима постоји доста радова, како у домаћој литератури, тако и у литератури о другим језицима. Код нас се први систематски овим речима бавио П. Пипер, посветивши своја истраживања пре свега семантици заменичких прилога, али и другим аспектима ових речи (в. Стошић 2016). У новије време заменичким прилозима бавиле су се Д. Кликовац (2013; 2018), С. Кордић (2003), Т. Ашић (2016) и др., проширујући погледе из различитих углова на семантику и употребу заменичких прилога. Већина радова који су посвећени заменичким прилозима у нашој литератури

си на функцију упућивања ових речи на говорну ситуацију, тј. говорно лице или у односу на говорно лице, док се категоријалност односи на уопштено значење, при чему се издвајају подсистеми са категоријалним значењем времена, начина, количине, узрока, циља и последице (PIPER 1983: 43). Према томе да ли је примарно значење прилога локализација у простору или његово квантификовање, сви заменички прилози деле се на заменичкоприлошке локализаторе и заменичкоприлошке квантификаторе (PIPER 1983: 116).

Предмет овог рада² биће просторни заменички прилози, који, с обзиром на своју семантику, представљају најразвијенији подсистем заменичких прилога, и у синхронијском и у дијахронијском пресеку (в. ПИПЕР 1988; Стошић 2019). При семантичком опису заменичких прилога издвајају се две врсте семантичких обележја – динамичка и статичка, при чему је за динамичка семантичка обележја основни критеријум према коме се прилози одређују критеријум динамичности, док је за статичка семантичка обележја релевантан критеријум говорног лица (ПИПЕР 1988: 19–20). У раду ћемо се бавити дистрибуцијом просторних заменичких прилога према заменици која се налази у основи, при чему ће бити релевантан критеријум лица, с обзиром на то да је ово значење заменички прилог са просторним значењем добијао од заменице која се налазила у основи речи (PIPER 1983: 69).³ Фокус у овом раду биће на просторним заменичким прилозима зато што сви просторни заменички прилози у својој основи имају заменичку реч.⁴ Други релевантни критеријум за семантику заменичких прилога, критеријум динамичности, овог пута није узет у обзир, тако да се нећемо бавити значењем заменичких прилога на основу динамичких обележја (локативности, аблативности, адлативно-сти и перлативности).

Преглед дистрибуције заменичких прилога у зависности од заменице која је у основи обухвата српскословенски (књижевни) и старосрпски (народни) језик. Овај преглед, на основу постојећих сазнања

бави се овим речима са аспекта савременог српског језика. Из историјске перспективе заменичким прилозима бавили су се С. Павловић (2004) и Ј. Стошић (2020; 2021).

² Овај рад настао је у вези са сазнањима до којих смо дошли истражујући заменичке прилоге кроз развој српског књижевног језика за потребе докторске дисертације под називом *Развој система заменичких прилога у српском књижевном језику* (Стошић 2019), која је урађена и одбрањена под менторством акад. П. Пипера.

³ С тим у вези заменички прилози чине најразвијенији семантички подсистем просторних израза субјективне деиксе, који „увек имају за локализатор учесника у говорној ситуацији“ (ПИПЕР 2014: 280).

⁴ У подсистему временских заменичких прилога, на пример, постоје и заменички прилози који немају заменицу у основи и који својом деиктичношћу заузимају своје место у систему заменичких прилога (в. PIPER 1983: 42).

о просторним заменичким прилозима у дијакхронијској перспективи, показаће како је систем заменичких прилога пратио промене у заменичком систему.

2. ОСНОВА ПРОСТОРНИХ ЗАМЕНИЧКИХ ПРИЛОГА

У основи просторних заменичких прилога налазиле су се следеће заменице – *kъ, *jъ, *sъ, *tъ, *onъ, *ovъ, *inъ, *vъsъ (НАММ 1958: 181; КОНЕВЕЦКИЙ 1973: 12). Иако из угла савременог српског језика није увек лако разграничити саставне делове просторних заменичких прилога, посматрано са становишта старијег, прасловенског стања, дакле пре самосталног развитка словенских језика, сасвим је извесно да су ови прилози у основи имали заменице. Након што је дошло до промена у фонетско-фонолошком систему засебних словенских језика, дошло је до измена у форми заменичких прилога. Тако су, рецимо, неки просторни прилози изгубили полугласник, што је даље резултирало асимилацијама сугласника, па данас прилог *где* просечан говорник тешко да може довести у везу са некадашњом заменицом *kъ, која је у његовој основи (< *kъde/*kъdĕ). Уместо творбене анализе П. Пипер (1985: 15) зато наводи да је са савременог аспекта много лакше одредити рашчлањивост него мотивисаност, а код неких се прилога тек на основу парафразе значења може наслутити веза са заменичким кореном (*где* 'на ком месту') (ПИПЕР 1985: 17). Са историјског аспекта, међутим, сасвим је јасно које су заменице биле у основи заменичких прилога. Оне заменичким прилозима преносе своје значење, које се код неких прилога и изменило током историјског развоја.

Заменички систем савременог српског језика одликује трочлана дикса, а заснива се на упућивању на говорника, саговорника и лице које не учествује у комуникацији (КЛИКОВАЦ 2013: 69). То је изражено кроз употребу трију показних заменица: *овај*, *њај* и *онај*. Заменички прилози који имају ове заменичке корене, дакле **ov-*, **t-* и **on-*, имају значење централности, периферности и дисталности, али је примећено да је употреба неких прилога (данас) другачија (в. КЛИКОВАЦ 2018: 126). Значење централности односи се на локализацију у односу на говорника, периферност у односу на саговорника и дисталност у односу на лице које није део комуникације. Иако је и у другим словенским језицима наслеђен систем од три демонстративне заменице, код многих је тај систем сведен на бинарни систем (в. КОНЕВЕЦКИЙ 1972: 94).

Преглед дистрибуције просторних заменичких прилога биће дат на основу заменичке основе, па ћемо тако надаље разматрати просторне заменичке прилоге са основама **s-/ov-*, **t-*, **on-*, **vъs-*, **k-*, **j-*, **in-*.

3. ДИСТРИБУЦИЈА ПРОСТОРНИХ ЗАМЕНИЧКИХ ПРИЛОГА

3.1. *Просторни заменички прилози са основом *s-/*ov-*

Позната је чињеница да је у историјском развоју српског језика стара заменица која је упућивала на говорно лице, а која је некада гласила *sb, замењена заменицом *ovъ (Ivić 1988: 28). Иста појава забележена је и код просторних заменичких прилога. Заменички прилози који су упућивали на простор у близини говорног лица у својој основи имали су заменицу *sb. У старосрпском језику доћи ће до замене заменичких прилога са основом **s-* заменичким прилозима са основом **ov-*. С. Павловић (2004: 219) претпоставља да је ова смена код заменичких прилога текла напореда са сменом заменица *sb и *ovъ. У српкословенском језику, међутим, ова смена није својствена, тако да не захвата ни просторне заменичке прилоге, који ће сачувати старије стање, наслеђено из старословенског језика.

Судећи према граматицама старословенског језика (Ђорђевић 1975: 106; Иванова 1977: 114; Николић 2002: 42) и речничким потврдама,⁵ у старословенском језику заменица *ovъ употребљавала се искључиво у корелацији са другим заменицама,⁶ остварујући на тај начин значење 'један ... други', 'и један и други' и сл., односно кад су у питању просторни заменички прилози који су ову заменицу имали у основи – 'са једне и са друге стране', 'обострано', 'овде и онде', 'тамо и овамо' и сл. (Стошић 2021: 453–454). Просторни заменички прилози са основом **ov-* нису се самостално користили, а у корелативним везама остваривали су значење које се односи, дакле, на другу/удаљену/супротну страну.⁷ Важно је поменути чињеницу да се само у неким словенским језицима заменица **ov-* сачувала као заменица за упућивање на говорно лице.⁸ Због тога се може претпоставити да су прилози са овом заменицом у основи могли да упућују и на место које није (у великој мери) удаљено од саговорника, па се може рачунати на одређену нијансу у значењу, која ће у неким језицима преовладати.⁹ Ипак, још увек остаје непознаница зашто је у нашем језику победила

⁵ Раља Михайловна Цейтлин, Радослав Вечерка, Емилија Благова (ред.). Старославјанский словарь (по рукописям X–XI вв.). Москва: Русский язык, 1994; Josef Kurz (red.). *Slovník jazyka staroslověnského*, 1–52. Československá akademie věd. Slovanský ústav, Praha, 1958–1997.

⁶ П. Ђорђевић (1975: 106) ову заменицу назива *суодносном*.

⁷ Значење прилога *овуде*, на пример, употребљеног у корелацији са *суде* дефинише се као „na druhé/vzdálené/oračné straně“ (КОРЕЉИЋ и др. 1980: 563).

⁸ Ова заменица се до данас очувала у употреби у српском, пољском и словеначком језику (КОНЕВЕЦКИЈ 1972: 119).

⁹ За заменице са елементом *w у праиндоевропском језику А. Меје (1965: 180) наводи да су упућивале на удаљен предмет и констатује да оне у словенским језицима у којима су се одржале означавају блиске предмете. Уз елемент *w за упућивање на

заменица *ovъ, с обзиром на то да је у неким другим словенским језицима преовладала заменица *svъ.¹⁰

На основу досадашњих истраживања, може се начелно донети следећи закључак – просторни заменички прилози са заменицом *svъ у основи остали су одлика српскословенског језика (здѣ (сѣдѣ), сѣмо, соудоу, отъ соудоу, до соудоу и сл.). Прилози са заменицом *ovъ могли су се наћи са значењем централности и у текстовима писаним српскословенским језиком (в. нпр. Цветковић Теофиловић 2021: 135), али се то сматра утицајем народног језика. Оваквих утицаја има у текстовима који су писани нижим стилем српскословенског језика (нпр. у *Српској Александриди*: аще бо бѣгати начнете. вси д(ъ)нѣ|с| овѣдѣ оумрѣти нмате (Стошић 2019: 39))¹¹, док их нема у текстовима који припадају вишем стилу, какви су, на пример, јеванђељски текстови (нема их, на пример, у *Мирослављевом* и *Никољском јеванђељу* и *Рујанском четворојеванђељу* (в. Стошић 2020: 272–273)).¹² Заменица са основом **s-* била је карактеристика и књижевног и народног језика све док није у потпуности истиснута из употребе у народном језику. Зато се у текстовима писаним старосрпским језиком из каснијег периода, од XVI века, употреба заменица и заменичких прилога са основом **s-* сматра утицајем књижевног (црквеног) језика (Белић 2006: 233).¹³

удаљени предмет наводи и елементе *n и *l (Меје 1965: 180). Поставља се питање када је дошло до промене у значењу ових заменица – у прасловенском или у засебном развоју словенских језика.

¹⁰ У осталим подсистемима заменичких прилога такође су се употребљавали прилози са обе заменице у основи. Једино је код временских заменичких прилога данас остао у употреби прилог *сада*, који је у основи имао заменицу *svъ и који је био карактеристичан за текстове писане народним језиком, док је за српскословенски језик била карактеристична употреба прилога *ниња*. Заменица *svъ данас се очувала код временских прилога *данас*, *вечерас*, *зимус*, *јесенас*, *јутрос*, *летос*, *ноћас*, *пролетос*, *синоћ*, који представљају облике акузатива једине (Белић 2006: 314). Временски прилог *овда* бележе речници. И у подсистемима заменичких прилога са начинским и количинским значењем такође су победили прилози са основом **ov-* (нпр. *овако* и *оволико*).

¹¹ Примери које наводимо у раду преузети су из досадашњих истраживања и речника, те су у парентези дати подаци који упућују на ова истраживања и број стране на којој се пример налази у одређеном раду/речнику.

¹² Уп. констатацију А. Младеновића (1995: 101): „Народне црте сретате се, наравно, и у текстовима писаним српскословенским језиком, мада много мање у чисто богослужбеним, обредним, а више у онима који по својој садржини нису такви.”

¹³ У РЈАЗУ се као засебне одреднице налазе прилози *здје*, *семо/сјемо/сим/симо*, *суди*, а помињу се и облици *одсуди*, *одсуда*, *одсуде*. Највећи број потврда наведен је за облик *симо*, а у оквиру речничке дефиниције овог прилога наводи се да се уместо овог облика у штокавским говорима, и у писаним текстовима и у говору, налазе облици *овамо* и *амо*. У оквиру речничке дефиниције прилога *сјемо* наводи се да се употребљава од XIII до XVIII века „*samo u crkvenoslav. i u dubrov. pisaca i u dva srpska pisca sa srpskoslov. tragovima u jeziku*“.

У српскословенском језику се заменички прилози са заменицом *овъ налазе само у корелативној употреби: и самъ си несъ ѿъ. и зиде въ нарицаемоу льбноу мѣсто. еже нарицаеть се ѡбрѣнски голгота. и дѣже и пропеше. и с нимъ нна два сюду и овоудю. по срѣдѣ же їса (Стошић 2019: 69); Ялѣзан'дръ же сіе слышавъ. образъ свон зде измѣниатїи начеть зорубы же скръжетавъ, и очима семо и овамо позырае рет(е).и помысли оноу тоу ѿ лож'ницѣ оубыт(и) (Стошић 2019: 82) и сл., која је, како је наведено, наслеђена из старословенског језика.

Прилог сѣмо јавља се и у облику само, али се он не среће често у нашој писмености: како се камаи валн само и онамо по дѣлю оу вельюу главоу (Павловић 2004: 228); да ходи [...] (сво)бодно само и (та)мо, да ни не забави никто (Стошић 2019: 58); іако по соухуу сѣтворн само и овамо рнстатн по ннхъ, до нѣдеже богъ силоу своєюу и любештицьн іего порази въсе враги іего (Стошић 2019: 86); тере се мешаю само и овамо (Јовић 2011: 221). Овај прилог тумачи се као стари облик, који је постојао још у старословенском језику (КОНЕВЕЦКИЙ 1973: 26), некад се тумачи као грешка (Јовић 2011: 221), а може се објаснити и као аналошки облик према заменичким прилозима овамо, тамо и онамо, са којима је у наведеним примерима употребљен у корелацији.

У текстовима који су писани претежно народним језиком прилози са основом *s- употребљавали су се напоредо са прилозима који су у основи имали заменицу *овъ, при чему се прилог сѣдѣ (здѣ) најчешће употребљавао, како је утврђено, као текстолошки локализатор (уз глагол писати и његове деривате) (Павловић 2004: 217–218), у устаљеним формама (клетвама и молитвама) (Павловић 2004: 218), у насловима (Јовић 2011: 221ф) и сл., док се у интегралним деловима текста чешће употребљавао прилог са основом *ov-.¹⁴

3.2. Просторни заменички прилози са основом *t-

Истраживања су показала да су у текстовима на српскословенском и старосрпском језику међу најфреквентнијим просторним заменичким прилозима они који у својој основи имају заменички корен *t-. Наиме, бавећи се просторним заменичким прилозима и њиховим значењима у Мирослављевом јеванђељу, утврдили смо да су ови заменички прилози веома фреквентни (Стошић 2020: 269), а исти је случај и у пословноправној писмености (в. Павловић 2004). Велика фреквентност ових прилога карактеристична је иначе за све словенске језике (в. KORDIĆ 2003: 83). Честа употреба прилога са заменицом *tъ у основи у писаном тексту везује се за текстуално-деиктичку функцију ових прилога, који се најчешће, дакле, употребљавају анафорски. П. Пипер (1988: 42) истиче да се прилози са заменичким кореном t- чешће употребљавају у

¹⁴ Битно је поменути чињеницу да је заменица съ у народном језику живела до пред крај XVI века (Ivić 1988: 28).

текстуалној функцији, а право значење периферности, које подразумева локализацију у односу на саговорника, ређе се остварује. Таква употреба могла би да се објасни природом заменице која се налази у основи уколико се за релевантну узме констатација А. Белића (2006: 75) да је заменица *тѣ* у индоевропском језику имала само анафорско значење, које смо наследили, док смо демонстративно значење развили.¹⁵ Овакво објашњење, међутим, може се лако довести у сумњу јер би се у том случају морао претпоставити развој конкретног значења из општег и апстрактног, а позната је чињеница да тај развој тече у супротном смеру.¹⁶

У српскословенској писмености ретки су примери у којима се може претпоставити значење периферности прилога са заменичким кореном **t-*: *тъгда приде с нмнн ѿбъ. въ вьсь нарицаемоу ѣньтъснмнн. и глѣ ѣтнѣмъ седѣте тѣ донѣдѣже шѣдѣ помолоу се тамо* (Стошић 2019: 76); *и надѣ всѣмн смнн междю вамн и намн. пропасть велиѣ ѣтврѣдн се. ѣко да хотешн мнннотн ѿ сюдѣ къ вамъ не възмагуютъ. нн ѿ тюдѣ к намъ* (Стошић 2019: 78); *и въведѣ прота въ црьковѣ, и възъмъ ключе светые црькве и прѣдасть ихъ протоу и гробѣ прѣподобнааго отьца снмеона, а тоу къ вамъ никѣто да не вьлѣзе оть братнѣ моие, нн азѣ самъ* (Стошић 2019: 77). У свим наведеним примерима реч је о просторним прилозима и код свих се морају тражити и неки контекстуални докази да је реч о значењу периферности, у виду управног говора, у виду других прилога или заменичких речи. С. Павловић (2004: 219) за прилог *тоу* у старосрпској пословноправној писмености констатује да се најчешће употребљава у текстуално-деиктичкој функцији, а што се тиче локализације у сфери говорника, констатује: „Немодификована локативна проксималност, исказана прилогом *тоу*, у старосрпској пословноправној писмености изразито је ниске прагматичке валентности, а и када се јави [...] сфера саговорника, тј. адресанта као просторни денотат бива додатно идентификован посредством контекста“ (Павловић 2004: 220). Све то потврђује чињеницу да је за реализацију значења периферности потребна непосредна комуникација (Пипер 1988: 219), која се у писаном тексту најчешће остварује у виду управног говора.

Од прилога са заменичким кореном **t-* у српској писмености су се употребљавали прилози *тоу*, *тоудоу*, *отъ тоудоу*, *тамо* и др. Прилог *тоу*, за раз-

¹⁵ П. Пипер (PIPER 1983: 23) даје типологију К. Бругмана о показним заменицама у индоевропским језицима, према којој постоје три типа показних заменица: општи, упућивање на сферу говорног лица и упућивање на сферу ван говорне ситуације, док за упућивање на сферу саговорника сматра да се касније развило из опште деиксе.

¹⁶ Когнитивнолингвистичка истраживања, која у средишту свог интересовања имају семантику, базирају се управо на овим постулатима. Наиме, у когнитивној лингвистици се полази од просторних значења, која су конкретна и чулно доступна, а затим се из њих изводе апстрактна значења. Транспозиција просторних критеријума на апстрактна значења темељи се на уверењу да „чулно, по природи ствари, претходи апстрактном како на онтогенетском тако и на филогенетском плану“ (Павловић 2013: 200–201).

лику од осталих просторних заменичких прилога, нема просторну партикулу, а настао је додавањем локативног наставка на заменичку основу (Скоп 1988: 433). Има и претпоставки да је у прасловенском језику могао да постоји прилог који је имао партикулу и који је гласио **t̥de* (КОНЕВЕЦКИЙ 1973: 15). О овом облику је, међутим, тешко говорити с обзиром на то да се није очувао у словенским језицима. У српској писмености није забележен ни сличан облик, већ се искључиво употребљавао прилог *тоу*, који је веома фреквентан (в. Стошић 2020: 270).

Данас се заменички прилог *иу* употребљава и са значењем централности, што говори у прилог томе да је опозиција централност–периферност веома слабо изражена у подсистему заменичкоприлошких просторних локализатора, јер су „домени говорног лица и саговорника обично у непосредној близини тако да њихово разграничавање по дистанци није комуникативно релевантно“ (ПИПЕР 1988: 31–32).¹⁷ Такви примери нису забележени у српскословенским текстовима, а бележи их РЈАЗУ, где се наводи да овај прилог примарно упућује на место које је близу другом лицу, што се доводи у везу са кореном ове речи, који се налази и у личној заменици *иш*, али да може да упућује и на место које је близу првом и трећем лицу.

Заменички прилог *тацо* није мењао свој облик од најранијих времена. Данас се он, како је утврђено, употребљава са значењем дисталности (в. ПИПЕР 1988: 42; Кликовац 2018: 137), а у односу на прилоге са заменичким кореном **оп-*, којима је оно примарно, има шире значење (Кликовац 2018: 138). Треба истаћи да је задирање овог заменичког прилога, са заменичким кореном **t-*, у поље дисталности нешто што се не везује само за савремени српски језик већ је забележено и у ранијим епохама развоја нашег језика¹⁸ (в. Павловић 2004: 225; Стошић 2019: 96).

3.3. Просторни заменички прилози са основом **оп-*

За просторне заменичке прилоге који су у основи имали заменицу **оп-* било је карактеристично обележје дисталности, на основу кога су се налазили у опозицији према заменичким прилозима са основом **s-*. То значи да се њима указивало на локализатор који се не налази у близини говорног лица, односно налази се у близини лица које не учествује у комуникацији (удаљен је, дакле, од учесника у комуникацији).¹⁹ Заменицом **онъ* упућивало се, према томе, на „наиболее отдаленный, далекий

¹⁷ У старословенском језику заменица **t̥* била је у опозицији са заменицом **s̥*, „но без подчеркивания отдаленности того, на что указывалось“ (ИВАНОВА 1977: 114).

¹⁸ У РЈАЗУ дат је велики број потврда за употребу овог прилога са значењем дисталности, као и у текстуално-деиктичкој функцији.

¹⁹ У току развоја српског језика заменица *он* добила је значење заменице трећег лица, односно почела је да се употребљава „за најдаље лице, које није ту“ (Белић 2006:

и даже невидимый предмет“ (КОНЕВЕЦКИЙ 1972: 118). У писаном тексту просторни прилози који су ову заменицу имали у основи ретко се срећу (в. Павловић 2004; Стошић 2021: 455), а мали број потврда за употребу ових заменичких прилога забележен је и у српскословенском језику (в. Стошић 2019: 95). Разлог за то је честа употреба прилога *тамо*, дакле са заменичким кореном **t-*, у текстуално-деиктичкој функцији, који је покривао значење дисталности, а чија је функција била да приповедање учини непосреднијим с обзиром на то да се најчешће говори о просторно удаљеним локацијама, које су најчешће већ поменуте у претходном контексту. Таква се употреба ових прилога сачувала и данас (в. Пипер 1988: 40). Онда када се истиче већа удаљеност, употребљава се прилог са заменичким кореном **оп-*.

У савременом српском језику заменички прилози са основом **оп-* много се ређе употребљавају. Прилог *іамо* данас се употребљава као синонимичан прилозима *онде* и *онамо*, а утврђено је да у односу на њих има и проширено значење (в. Кликовац 2018: 137).²⁰

3.4. Просіорни заменички ірилози са основом **vьs-*

Заменички прилози који у основи имају општу заменицу спадају у универзалне заменичкоприлошке квантификаторе афирмативног типа, према класификацији П. Пипера (1988: 79).²¹ Ово значење остварено је општом заменицом у њиховој основи, која је некада гласила **vьsь*, а којом се исказивало „дисперзивное значение“ (КОНЕВЕЦКИЙ 1972: 120). Позната је чињеница да ће ова заменица задржати свој стари облик у српскословенском језику (Јерковић 2004: 72), док у старосрпском језику након губљења полугласника долази до метатезе *вс-* у *св-*, за шта је први пример забележен у XIII веку, али се тек у XIV веку може наћи већи број потврда (в. Младеновић 1978: 130). Ипак, за велики број споменика из XIV века карактеристично је и присуство групе *вс-*, што Младеновић (1978: 17) објашњава пре стањем у народним говорима него књишком традицијом, истичући да се процес метатезе одвијао постепено. У каснијем периоду усталиће се облик са метатезом, али се у текстовима писаним народним језиком и даље срећу облици без метатезе (в. Јовић 2011: 178; Поломац 2016: 257 и сл.). То је утицало и на облике заменичких прилога у књижевном и народном језику – у српскословенском језику настављају да живе старији облици (238), али се до краја XVII века употребљавала и са старијим показним значењем (Белић 2006: 239).

²⁰ Ове заменичке прилоге нису сачували сви словенски језици. У руском језику, на пример, они се рано губе и бивају замењени прилозима са основом **t-* (КОНЕВЕЦКИЙ 1972: 118).

²¹ О значењу заменице *сав* в. Грицкат 1997.

(после XV века са основом *вас-*),²² док ће се у народном језику неко време сретати и облици без метатезе, али ће се усталити облици са метатезом *вс-* у *св-*, па данас ти прилози гласе *свуда*, *йосвуда*, *одасвуд* и др. Ђ. Даничић (1863: 93) као одреднице наводи и примере са метатезом, а најстарија потврда потиче из XV века.

3.5. Просјорни заменички прилози са основом *k-

Додавањем просторних партикула добијени су заменички прилози: *где*, *коудѣ*, *камо*, *отъ коудоу* и др. Заменица *kъde ће након губљења слабог полугласника и гласовних алтернација које се јављају као његова последица добити облик *gde/*gdě, о чему је већ било речи. Заменица која се налази у основи ових прилога могла је имати и упитно и неодређено значење. А. Белић (2006: 236) наглашава да је за индоевропски језик утврђено да су „заменице *quo* и *qui* (које се налазе у основици нашега *къѣо* и *чьѣо*) имале, када су биле наглашене, упитно значење, а када су ненаглашене – неодређено“. Отуд су и заменички прилози који су у основи имали заменицу **k-* могли да имају и упитно и неодређено значење. Неодређено значење имали су прилози са префиксом *нѣ-*, али су ово значење могли да имају и беспрефиксални прилози, што потврђују следећи примери из српскословенског језика: *Ѧ аще ѣ гдѣ н искрѣвѣно(!), не прокљѣнѣте, нѣ бл(а) г(о)сл(овн)ѣ, послуѣшаюѣ. Пакл. (Стошић 2019: 120); н аште кто кого оѣтъ своѣхъ нмѣл бн, нн чловѣци боѣште се бога обѣхождаоу оноу рѣкоу нштоуштен н аште бн гдѣ вода нзвръгла, іако да прнѣмше чловѣтѣскомоу сподовѣтъ погрѣбенію (Стошић 2019: 120); [...] аште ва кое место ѡбрѣтаѣши се, аште ли еште гдѣ жив еси ѡтвѣштаѣи Батор (Стошић 2019: 120) ѡкал'никъ кѣда съ нгоуменоу нн с калогіеромѣ камо гредѣ на црѣков'ны посылѣ, да се црѣков'нымѣ хранин, а кѣдн самѣ гредѣ, своѣ браш'но да носнн (Стошић 2019: 123) и др., односно народног језика: *кѣда гредѣ камо царѣ* (Даничић 1863: 437), *цара вѣсакы да пратн, коудѣ камо пондѣ* (Даничић 1863: 437) и др. Оба су значења, дакле, наслеђена, а о томе сведочи и њихова употреба у старословенском језику (в. Стошић 2020: 456). Даље, важно је напоменути да су се ове речи користиле и у везничкој функцији, што је било карактеристично пре свега за народни језик (в. даље заменичке прилоге са основом **j-*).*

3.6. Просјорни заменички прилози са основом *j-

Међу заменичке прилоге убрајају се и они са анафорско-демонстративном заменицом *јѣ у основи (КОНЕВЕЦКИЙ 1972: 17).²³ Иако се ове

²² В. о овоме Драгин 2006: 51.

²³ Прилози са основом **j-* били су у употреби у живом руском језику, а доказ за ту тврдњу су примери употребе прилога *иде* у народној књижевности, као и њихово чување у неким руским говорима, иако су у књижевном језику престали да се употребљавају средином XVIII века (КОНЕВЕЦКИЙ 1972: 17).

речи сматрају прилозима, оне су се пре свега употребљавале у везничкој функцији. Наиме, речи које су у основи имале ову заменицу понашале су се у реченици као релативизатори (као везници различитих типова релативних реченица). Сматра се да су најстарији типови релативизатора управо они који су у основи имали заменичку основу *j- и да су наслеђени из прасловенског језика, док су они које данас познајемо, дакле са заменичком основом *k-, настали током историје засебних словенских језика (в. КУРЕШЕВИЋ 2014: 95). И. Грицкат (2004: 69) истиче да је старословенски језик, са свим својим редакцијама, језик *j- типа. За српску писменост карактеристична је следећа дистрибуција заменичких прилога: облици са основом на *j- били су карактеристика српскословенског језика, док су се они са заменичком основом *k- употребљавали у народном језику и, уколико их има у тексту писаном књижевним језиком, сматрају се утицајем народног језика, који је прихватио релативизаторе са основом *k- (в. Грицкат 2004: 70; ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ 2021: 118), и то од најранијих споменика (Грицкат 2004: 71).²⁴ С. Павловић (2009: 143) за облик *ндѣ/ндѣ* у српској писмености истиче да је „као књишка категорија везан за акта источне провинијенције“ и да је његова дистрибуција „у начелу ограничена на сегменте писане вишим српскословенским стилем“ (Павловић 2009: 147), док се иначе у везничкој функцији срећу упитни прилози *гдѣ, коудоу, камо, отькоудѣ* (Павловић 2009: 143–153).

3.7. Просторни заменички прилози са основом *in-

Просторни заменички прилози који су у основи имали заменички број *inъ имали су рестриктивно значење,²⁵ које се остварује на основу значења основе. У прасловенском језику постојала је и заменица *drugъ са овим значењем. У СЈС јављају се заменички прилози са заменичком основом *in-, док се јављају само два просторна прилога са основом *drug- (*drougoide* и *drougoici*), са мањим бројем потврда из каснијег периода (Стошић 2021: 457), тј. из редакцијских споменика, у којима се ови прилози срећу веома ретко (ZAREVA 1978: 19). Ђ. Даничић (1863: 411) на-

²⁴ И. Грицкат (1972: 108) истиче да је у општесловенској епохи постојала разлика између релативности исказане помоћу изведеница од корена *j- и од корена *k-, ослањајући се на истраживања Бауера (Бауэр). Он истиче (Бауэр 1967: 49, 50): „Старославјанский язык в своих древнейших памятниках имеет относительные слова только от основы *jo-; подчинительные союзы также образуются от этой основы. [...] Лишь в Супр. встречаются первые единичные фиксации относительной функции местоимения *кѣи* и наречия *къде*“. За српскословенски језик карактеристична је такође употреба релативне заменице са основом *j-, док је за народни језик карактеристична употреба релативних заменица од корена упитне заменице (уп. Бауэр 1967: 52).

²⁵ Рестриктивни квантификатори означавају да се локализатор и оријентир не подударају, а то се види на основу парафразе њихових значења: *drugde* – ‘негде, не овде’ (Пипер 1988: 143),

води потврде употребе прилога са основом **in-* од најранијих споменика, а прве потврде за прилоге са основом **drug-* потичу с краја XIV и из XV века. С. Павловић (2004) у корпусу до 1459. године бележи само облике са основом **in-*. Може се, према томе, начелно закључити да су се у српскословенском језику употребљавали прилози са основом **in-*, што је наслеђено из старословенског језика, док су се у народном језику од XV века почели употребљавати прилози са основом **drug-*, који ће на крају победити (данас *другде*, *другамо* и сл.).

4. ЗАКЉУЧАК

У начелу се може извести следећи закључак – српскословенски језик чувао је наслеђено, старословенско стање. О томе говори дистрибуција заменичких прилога са заменицама *сѣ* и *овѣ* – српскословенски је чувао старије стање, тј. заменичке прилоге са заменичким коренима *s-* и *ov-* са разграниченом употребом, док у старосрпском језику систем заменичких прилога прати промене које су се дешавале у заменичком систему, па ће преовладати заменички прилози са основом **ov-* са значењем централности, док ће се заменички прилози са основом **s-* изгубити. У старосрпском језику заменички прилози са заменицом *сѣ* у основи употребљавали су се и након смене заменичким прилозима са заменицом *овѣ* у основи, али се у каснијим периодима њихова употреба може сматрати више чувањем већ устаљених форми, док су у свакодневном говору морали преовладати заменички прилози са заменицом *овѣ* у основи.²⁶

Заменички прилози са основом **t-* најфреквентнији су у српској писмености с обзиром на то да је реч о писаним текстовима. Веома се ретко срећу у српској писмености са значењем периферности јер је за овакво значење потребна непосредна комуникација, због чега је за значење периферности у писаном тексту потребно потражити још неки индикатор овог значења у контексту. Много чешће ови се прилози употребљавају у текстуално-деиктичкој функцији. Заменички прилог *тамо* имао је значење дисталности, што показује да је задирање овог прилога у поље дисталности нешто што се не везује само за савремени српски језик.

Просторни заменички прилози са основом **on-*, којима је примарно значење дисталности, нису фреквентни у српској писмености, а разлог за то је употреба прилога *тамо* са овим значењем.

Промена опште заменице на фонетском нивоу неће наћи своје место у српскословенском језику (ни у подсистему просторних заменичких

²⁶ У прилог томе иде и чињеница да су се падежни облици заменице *сѣ* у повељама и писмима обично јављали у духу српскословенског језика (в. Поломац 2016: 241–243), а такође и другачији облик заменичког прилога у народном језику.

прилога), док ће у народном језику с временом преовладати нови облици (са основом *св-*).

Заменички прилози са основом **k-* могли су имати упитно и неодређено значење, што је у складу са природом заменице која се налазила у њиховој основи. Неодређено значење је, дакле, могло да се исказује и префиксалним и беспрефиксалним заменичким прилозима.

Док ће српскословенски језик остати језик **j-* типа, мада се могу срести и прилози са основом **k-*, у старосрпском језику ће се у везничкој функцији употребљавати прилози са основом **k-*.

Код рестриктивних заменичких прилога у српскословенском језику ће се очувати они који су у основи имали заменицу **in-*, док ће у старосрпском језику касније преовладати прилози са основом **drug-*.

Цитирана литература

АШИЋ, Тијана. „Експресивна употреба заменичког прилога *иу* у српском језику“.

Научни састајак слависта у Вукове дане 45/1 (2016): стр. 253–261.

[AŠIĆ, Tijana. „Ekspresivna upotreba zameničkog priloga *tu* u srpskom jeziku“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 45/1 (2016): str. 253–261]

БЕЛИЋ, Александар. *Историја српскохрватског језика. Речи са дефлекцијом.*

Књига II. Свеска 1. У: *Историја српског језика*. Изабрана дела Александра Белића, четврти том. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.

[BELIĆ, Aleksandar. *Istorija srpskohrvatskog jezika. Reči sa deklinacijom*. Књига II. Sveska 1. U: *Istorija srpskog jezika*. Izabrana dela Aleksandra Belića, četvrti tom. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006]

БАУЕР, Ј. „К развитиу относительных придаточных предложений в славянских языках“.

Вопросы языкознания 5 (1967): стр. 47–59.

[BAUER, Ā. „K razvitiu odnositel'nyh pridatočnyh predloženiј v slavānskikh āzykah“. *Voprosy āzykoznanīā* 5 (1967): str. 47–59]

ГРИЦКАТ, Ирена. *Актуелни језички и текстолошки проблеми у старим српским ћирилским сјоменицима*. Београд: Народна библиотека Србије, 1972.

[GRICKAT, Irena. *Aktuelni jezički i tekstološki problemi u starim srpskim ćirilskim spomenicima*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 1972]

ГРИЦКАТ, Ирена. „Поводом заменица *сав*, *сваки* (и сродних речи)“.

Наш језик XXXII/1–2 (1997): стр. 1–6.

[GRICKAT, Irena. „Povodom zamenica *sav*, *svaki* (i srodnih reči)“. *Naš jezik* XXXII/1–2 (1997):

str. 1–6]

ГРИЦКАТ, Ирена. *Студије из историје српскохрватског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.

[GRICKAT, Irena. *Studije iz istorije srpskohrvatskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2004]

ДАНИЧИЋ, Ђура. *Рјечник из књижевних сјарина српских*. Дно први, А–К. Биоград, 1863.

[DANIĆIĆ, Đura. *Rječnik iz književnih starina srpskih*. Dio prvi, A–K. Biograd, 1863]

- ДРАГИН, Наташа. „Прилог познавању групе вьс- у српскословенском језику“. *Зборник Маџице српске за филологију и лингвистику* XLIX/2 (2006): стр. 45–56.
- [DRAGIN, Nataša. „Prilog poznavanju grupe vьs- u srpskoslovenskom jeziku“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XLIX/2 (2006): str. 45–56]
- ЂОРЂИЋ, Петар. *Старословенски језик*. Нови Сад: Матица српска, 1975.
- [ЂОРЂИЋ, Petar. *Staroslovenski jezik*. Novi Sad: Matica srpska, 1975]
- ИВАНОВА, Т. А. *Старославјанский язык*. Москва: Высшая школа, 1977.
- [IVANOVA, T. A. *Staroslavjanskij ѝzyk*. Moskva: Vysšaѝ škola, 1977]
- ЈЕРКОВИЋ, Вера. „О транскрипцији српскословенских текстова“. *Предавања из историје језика. Лингвистичке свеске* 4. Нови Сад: Филозофски факултет, 2004: стр. 70–86.
- [ЈЕРКОВИЋ, Vera. „O transkripciji srpskoslovenskih tekstova“. *Predavanja iz istorije jezika. Lingvističke sveske* 4. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2004: str. 70–86]
- ЈОВИЋ, Надежда. *Језик Хиландарског медицинског кодекса*. Ниш: Филозофски факултет, 2011.
- [ЈОВИЋ, Nadežda. *Jezik Hilendarskog medicinskog kodeksa*. Niš: Filozofski fakultet, 2011]
- КЛИКОВАЦ, Душка. „Граматичка категорија лица код показних речи у српском језику“. *Зборник Маџице српске за славистику* 83 (2013): стр. 269–285.
- [КЛИКОВАЦ, Duška. „Gramatička kategorija lica kod pokaznih reči u srpskom jeziku“. *Zbornik Matice srpske za slavistiku* 83 (2013): str. 269–285]
- КЛИКОВАЦ, Душка. „О систему заменичких прилога за место у српском језику: прилог *џамо*“. *Српска славистика. Колективна монографија*. Том 1: *Језик*. Београд : Савез славистичких друштава Србије, 2018: стр. 125–140.
- [КЛИКОВАЦ, Duška. „O sistemu zameničkih priloga za mesto u srpskom jeziku: prilog tamo“. *Srpska slavistika. Kolektivna monografija*. Tom 1: *Jezik*. Beograd : Savez slavističkih društava Srbije, 2018: str. 125–140]
- КОНЕВЕЦКИЙ, А. „О некоторых русских местоименных наречиях пространственного значения“. *Языкознание* XXIII (2) (1972): стр. 93–127.
- [КОНЕВЕЦКИЙ, А. „O nekotoryh russkih mestoimennyh narečijah prostranstvennogo značeniѝ“. *Ѓzykoznanie* XXIII (2) (1972): str. 93–127]
- КОНЕВЕЦКИЙ, А. „Еще о некоторых русских местоименных наречиях пространственного значения“. *Языкознание* XXIV (2) (1973): стр. 13–42.
- [КОНЕВЕЦКИЙ, А. „Еѝе о nekotoryh russkih mestoimennyh narečijah prostranstvennogo značeniѝ“. *Ѓzykoznanie* XXIV (2) (1973): str. 13–42]
- КУРЕШЕВИЋ, Марина. *Хиџоџакџичке стџрукџуре у Српској Александриди: функционалностџилистџички асџекџи*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2014.
- [KUREŠEVIĆ, Marina. *Hipotaktičke strukture u Srpskoj Aleksandridi: funkcionalnostilistički aspekti*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2014]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. „Прилог тумачењу измене иницијалног в- са слабиm полугласником у једном делу српскохрватског језика“. *Зборник Маџице српске за филологију и лингвистику* XXI/2 (1978): стр. 7–18.
- [МЛАДЕНОВИЋ, Aleksandar. „Prilog tumačenju izmene inicijalnog v- sa slabim poluglasnikom u jednom delu srpskohrvatskog jezika“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* XXI/2 (1978): str. 7–18]

- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. „Филолошке напомене о Карејском типуку Светога Саве“. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику XXXVIII/2* (1995): стр. 93–102.
- [MLADENOVIĆ, Aleksandar. „Filološke napomene o Karejskom tipiku Svetoga Save“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XXXVIII/2* (1995): str. 93–102]
- НИКОЛИЋ, Светозар. *Старословенски језик I. Правовис. Гласови. Облици*. Београд: Требник, 2002.
- [NIKOLIĆ, Svetozar. *Staroslovenski jezik I. Pravopis. Glasovi. Oblici*. Beograd: Trebnik, 2002]
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. „Просторни прилози у старосрпским повелема и писмима“. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику XLVII/1–2* (2004): стр. 215–231.
- [PAVLOVIĆ, Slobodan. „Prostorni prilozii u starosrpskim poveljama i pismima“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XLVII/1–2* (2004): str. 215–231]
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. „Просторна метафора као когнитивни механизам конституисања непросторних падежних система“. У: *Узроци и механизми синтаксичких промена у српском језику*. Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 2013.
- [PAVLOVIĆ, Slobodan. „Prostorna metafora kao kognitivni mehanizam konstituisanja neprostornih padežnih sistema“. U: *Uzroci i mehanizmi sintaksičkih promena u srpskom jeziku*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad, 2013]
- ПАВЛОВИЋ, Слободан. *Старосрпска зависна реченица од XII до XV века*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009.
- [PAVLOVIĆ, Slobodan. *Starosrpska zavisna rečenica od XII do XV veka*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2009]
- ПИПЕР, Предраг. „О синхронном описанију словообразовања местоименних наречјих у славјанских језицима“. *Јужнословенски филолог XLI* (1985): стр. 13–22.
- [PIPER, Predrag. „O sinhronnom opisaniu slovoobrazovanâ mestoimennyh narečij v slavânskikh âzykah“. *Južnoslovenski filolog XLI* (1985): str. 13–22]
- ПИПЕР, Предраг. *Заменички прилози у српскохрватском, руском и пољском језику (семантичка студија)*. Београд: Институт за српскохрватски језик, 1988.
- [PIPER, Predrag. *Zamenički prilozii u srpskohrvatskom, ruskom i poljskom jeziku (semantička studija)*. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik, 1988]
- ПИПЕР, Предраг. „О простору у српској језичкој слици света“. *Slavistična revija* 62/3 (2014): стр. 275–294.
- [PIPER, Predrag. „O prostoru u srpskoj jezičkoj slici sveta“. *Slavistična revija* 62/3 (2014): str. 275–294]
- ПОЛОМАЦ, Владимир. *Језик повеља и писама Српске деспотовине*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу, 2016.
- [POLOMAC, Vladimir. *Jeziik povelja i pisama Srpske despotovine*. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 2016]
- СИЧИНАВА, Д. В. „Частии речи“. *Материали к Корпусној грамматици русског језика. Частии речи и лексико-грамматически класии*. Выпуск III, 2018: стр. 9–39.
- [SIČINAVA, D. V. „Časti reči“. *Materialy k Korpusnoj grammatike russkogo âzyka. Časti reči i leksiko-grammatičeskie klassy*. Выпуск III, 2018: str. 9–39]
- СТОШИЋ, Јелена. „Истраживања заменичких прилога у научном опусу Предрага Пипера“. У: Драгана Д. Јовановић (ур.). *Лингвистика и славистика Пред-*

- рага Пијера: зборник радова*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2016: стр. 144–153.
- [Stošić, Jelena. „Istraživanja zameničkih priloga u naučnom opusu Predraga Pipera“. U: Dragana D. Jovanović (ur.). *Lingvistika i slavistika Predraga Pipera: zbornik radova*. Novi Sad: Biblioteka Matice srpske, 2016: str. 144–153]
- СТОШИЋ, Јелена. *Развој сисџема заменичких ѓрилога*. Необјављена докторска дисертација, Београд, 2019.
- [Stošić, Jelena. *Razvoj sistema zameničkih priloga*. Neobjavljena doktorska disertacija, Beograd, 2019]
- СТОШИЋ, Јелена. „Просторни заменички прилози у Мирослављевом јеванђељу“. *Црквене студије* 17 (2020): стр. 267–280.
- [Stošić, Jelena. „Prostorni zamenički prilozii u Miroslavljevom jevanđelju“. *Crkvene studije* 17 (2020): str. 267–280]
- СТОШИЋ, Јелена. „О пореклу, инвентару и значењима просторних заменичких прилога у старословенском језику“. *Philologia Mediana* 13 (2021): стр. 449–461.
- [Stošić, Jelena. „O poreklu, inventaru i značenjima prostornih zameničkih priloga u staroslovenskom jeziku“. *Philologia Mediana* 13 (2021): str. 449–461]
- ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ, Ирена. *Зде, у свейоми граду Јерусалиму. Прилог ѓроучавању језика срѓске ѓуѓиоѓисне ѓрозе*. Ниш: Филозофски факултет – Центар за црквене студије, 2021.
- [CVETKOVIĆ TEOFILOVIĆ, Irena. *Zde, u svetomu gradu Jerusalimu. Prilog proučavanju jezika srpske putopisne proze*. Niš: Filozofski fakultet – Centar za crkvene studije, 2021]

*

- BROZOVIĆ, Dalibor i Pavle Ivić. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb, 1988.
- HAMM, Josip. *Staroslavenska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga, 1958.
- КОРЕЧЊЊ, František, Vladimír Šaur, Václav Polák. *Etymologický slovník slovanských jazyků*. Svazek 2. *Spojky, částice, zájmena a zájmená adverbial*. Praha: Academia nakladatelství Československé akademie věd, , 1980.
- IVIĆ, Pavle. *Istorija jezika*. U: P. Ivić i D. Brozović. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb, 1988: str 5–54.
- KORDIĆ, Snježana. „Prilozi *ovd(j)e/tu/ond(j)e, ovamo/tamo/onamo, ovuda/tuda/onuda*“. *Јужнословенски филолог* LIX (2003): стр. 81–103.
- KURZ, Josef (red.). *Slovník jazyka staroslověnského*, 1–52. Praha: Československá akademie věd. Slovanský ústav, 1958–1997.
- МЕЈЕ, Antoan. *Uvod u uporedno proučavanje indoevropskih jezika*. Beograd: Naučna knjiga, 1965.
- PIPER, Predrag. *Zamencički prilozii (gramatički status i semantički tipovi)*. Radovi Instituta za strane jezike i književnosti. A. Jezičke studije, sv. 5. Novi Sad, 1983.
- RJAZU. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU I–XXXIII*. Zagreb 1880–1976 <<https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=l&class=10001&oby=rmr&obyt=a&rr%5B1033%5D%5Bo%5D%5B196759%5D=oa&published=y&restricted=n>>, 3. 8. 2022.
- SKOK, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika III*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1988.
- ZARĘBA, Alfred. „Cerkiewne drugęda, drugęde i formacje pokrewne“. *Зборник Матице срѓске за филологију и лингвистику* XXI/2 (1978): 19–24.

Елена М. Стошич
Универзитет у Нише
Филозофски факултет
Кафедра србских истраживања

РАСПРОСТРАНЕНИЕ ПРОСТРАНСТВЕННЫХ МЕСТОИМЕНИЙ В СЕРБСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ

Резюме

В данной статье рассматривается распространение пространственных местоимений в сербской письменности, т.е. их употребление в литературном и разговорном языке. С учетом того что в системе местоимений произошли определенные изменения, целью статьи было показать, насколько эти изменения повлияли на смену местоименных основ в пространственных местоименных наречиях, имеющих в своей основе местоимение. Обзор существующих исследований об этих словах показал, что сербославянский язык сохранил унаследованное состояние, тогда как пространственные местоименные наречия в просторечии сопровождалась изменениями, которые охватили и местоимения (например, изменение местоименных наречий с основой *s- местоименными наречиями с основой *ov-). В работе также показано, что вмешательство местоименного наречия в область дистальности не относится только к современному сербскому языку, а отмечается и в более ранние эпохи развития сербского языка.

Ключевые слова: пространственные местоимения наречия, распределение, сербская письменность, сербославянский язык, древнесербский язык.

Jelena M. Stošić
University of Niš
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Studies

DISTRIBUTION OF SPATIAL DEMONSTRATIVES IN SERBIAN LITERACY

S u m m a r y

In this paper we deal with the distribution of adverbial demonstratives in Serbian literacy, i.e. with their use in the literary and vernacular language. Considering the fact that the system of pronouns in the Serbian language has undergone certain changes, the aim of the paper is to determine whether these changes affected the pronominal bases in spatial demonstratives, since they are all characterized by having a pronoun in their bases. A review of existing literature regarding these words showed that the Serbian-Slavonic language preserved the inherited state, while spatial demonstratives in the vernacular followed the changes in pronouns (e.g., the replacement of demonstratives based on the pronoun *s- with those based on the pronoun *ov-). It has also been shown that interfering with the demonstratives in the field of distality is not something that is only related to the modern Serbian language, but has also been noticed in earlier epochs of the development of the Serbian language.

Keywords: spatial demonstratives, distribution, Serbian literacy, Serbian-Slavonic language, Old Serbian language.